

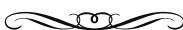
Литература:

1. Бромлей Ю.В. Создано человечеством / Ю.В. Бромлей, Р.Г. Подольный. – М.: Политиздат, 1984. – 272 с.
2. Гарады // Энциклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. – Мінск: БелЭн, 1993. – Т.2. – С.406.
3. Гарады // Энциклапедыя ВКЛ: У 2 т. – Мінск: БелЭн, 2005. – Т.1.
4. Гибель местечек Могилёвщины: Холокост в Могилёвской области / Сост. И.М. Шендерович, А.Л. Литин. – Могилёв: МГУ, 2005. – 144 с.
5. Жучкевич В.А. Города и села Белорусской ССР / В.А. Жучкевич, А.Я. Малышев, И.Е. Рогозин. – Минск: Учпедгиз БССР, 1959. – 278 с.
6. Краіна мястэчкаў (Размова зь З.Шыбекам) // В. Раціцкі. Беларуская Атлянтыда. Радыё Свабодна Эўропа / Радыё Свабода, 2006. – С. 92-98.
7. Красовский К.К. Урбанизация в Беларуси: экономико-географический анализ и прогноз: Автореф. дис. ... д-ра географ. наук / К.К. Красовский. – Минск: БГУ, 2006. – 44 с.
8. Лакотка А.І. Народнае дойдства Беларусі / А.І. Лакотка // Беларусазнаўства. 10-11 кл.: Зб. № 4. – Мінск: Авітон, 1994. – С. 79-126.
9. Церашковіч П.У. Беларусы / П.У. Церашковіч, І.У. Чаквін // Энциклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. – Мінск: БелЭн, 1993. – Т.1. – С. 464-481.
10. Шадыра В.І. Гарадзішча. Селішча В.І. Шадыра // Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцикл. Мінск: БелЭн, 1993. – С. 156, 561.
11. Беларусь в конце XVI в.: Карта. М 1:1 000 000 // М. Спиридонов. Закрепощение крестьян Беларуси (XV-XVI вв.). – Минск: Беларусь, 1993.
12. Шаруха И.Н. Местечки Беларуси: из прошлого в будущее / И.Н. Шаруха // Псковский регионологический журнал. – 2010. – № 10. – С. 65-71.

УДК 373.5.035 : 911

Л.Г. Шилова

СЗОШ № 14, м. Мелітополь, Запорізька область

СПРИЯННЯ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ СТАНОВЛЕННЮ ПАТРІОТИЗМУ

У статті розглядається проблема виховання патріотичних почуттів шляхом практичної діяльності. Відзначається, чому державне патріотичне виховання відсутнє в деяких країнах. Стверджується, що особистісний вчинок громадянина через долаття труднощів призводить до самоствердження.

Ключові слова: патріотизм, виховання, практична діяльність, творчість.

L. Shilova

HOW TO ENCOURAGE PATRIOTISM FORMATION BY MEANS OF SCHOOL GEOGRAPHY

The article deals with the education of patriotism through action. It explains why there is no state patriotic education in some countries. The article argues that the personal action of a citizen through overcoming obstacles leads to self-assertion.

Keywords: patriotism, education, practical activity, creativity.

Л.Г. Шилова

СОДЕЙСТВИЕ ШКОЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ СТАНОВЛЕНИЮ ПАТРИОТИЗМА

В статье рассматривается воспитание патриотических чувств путём практической деятельности. Отмечается, почему государственное патриотическое воспитание отсутствует в некоторых странах. Утверждается, что личностный поступок гражданина через преодоление трудностей ведёт к самоутверждению.

Ключевые слова: патриотизм, воспитание, практическая деятельность, творчество.

Вступ і постановка проблеми. Людська спільнота будь-якого континенту, країни, міста, села, племені бачить своє призначення не тільки у фізичному продовженні свого роду, а й у патріотичному вихованні своїх громадян чи одноплемінників. Історія розвитку земної цивілізації дала багато прикладів самовідданого бажаного почуття патріотизму і його прояву в захисті своєї спільноти. Шляхи і методи виховання патріотизму були і є різними, але такої відсутності патріотизму, такого випинання свого Я (задоволення тільки своїх моральних чи аморальних та меркантильних своїх побажань у всьому) ще не було. Питання формування патріотизму досліджували та вивчали: В.В. Глазунов, М.А. Лепський, В.І. Межейко, О.Л. Притула, П.Є. Кричинський, М. Лепшерт, І. Симеонов, І.А. Величко, П.І. Мяло, Н.М. Мальований, А.Г. Кондратова, М.Р. Баяновська.

Мета статті — висвітлення проблеми виховання патріотизму засобами шкільної географії. Вважаємо, що виховання патріотизму особистості зараз є недостатнім через деякі об'єктивні та суб'єктивні причини. Пропонуємо проаналізувати такі запитання:

- Чи достатньо любові до Батьківщини, щоб вважати себе патріотом?
- Націоналістські чи людські якості особистості мають право на пріоритет у становленні патріотизму?
- Чому в Німеччині відсутнє державне патріотичне виховання?
- Яке значення сучасних ЗМІ для гальмування зростання патріотизму?
- Чи є вчинок особистості прикладом?
- Чи дає географія місце вчинку, щоб сприяти формуванню патріотичного настрою особистості?
- Чи можна розглядати географію як науку, що формує низку патріотичних уявлень на протязі століть.

Виклад основного матеріалу. Патріотизм передбачає любов до Вітчизни, до рідної землі. Однак, він є наслідком соціалізації, що відбувається під впливом як ідеології, тобто патріотичного виховання, так і повсякденної практики. Очевидно, що найвищий рівень патріотизму буде досягнутий на випадок гармонізації — за умови зняття протиріч між цими двома складовими.

Що ж відбувається? Серед об'єктивних причин потурання патріотизму констатуємо, що свідомість нашої молоді знаходиться під артилерійським обстрілом, шквалом антиморальної, шкідливої, цинічної, жорстокої інформації, яка дається усіма ЗМІ: газетами, журналами, радіо, телебаченням, Інтернетом. Тому молодь втрачає порядну систему цінностей через нав'язування бізнесовими агресорами інших «цінностей» — гнилої моралі, коли паплюжать тотожність святого звання «Жінки-матері» і «Батьківщини-матері». В умовах нестійкої моралі як побічного результату формування в нашій країні квазілібералізму, де все виставляється

на продаж, нема таких об'єктів, що не можуть не виступати в якості товару, який продається або купується. Ні про яке високе почуття до Батьківщини не може йти мова на фоні негідного ставлення до сімейних цінностей, бо звучить пропаганда сексуального насильства, йдуть пропозиції легалізувати проституцію, порнографію. ЗМІ гальмують навіть народження приязні до суспільства на сучасному етапі. Знецінення традиційних моральних норм і цінностей, пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства, невизначеність в оцінці подій історичного минулого українського народу негативно вплинули на моральні якості підрастаючого покоління. У нашій країні відчувається відсутність загальної культурної основи, яка припускає наявність загальних поглядів на історію - загальні оцінки; згода у визначенні «друзів-союзників», «противників-ворогів», загальний пантеон героїв, загальний перелік «зрадників» і т. ін. Культ насилля і розпусти практично заповнив наші екрани, де мало не на кожному каналі ми бачимо аморальні чи агресивні сцени. У молоді виховується культ споживацтва, прагнення до насолоди, всюдозволеність. Поширюються серед молоді такі соціально небезпечні хвороби, як туберкульоз, СНІД, наркоманія, хвороби, що передаються статевим шляхом [6].

Соціальні опитування учнів шкіл показують, що 75% дітей, починаючи з десятирічного віку, вже долучались до алкоголю, паління, через декілька років — до вживання наркотиків, а телебачення цілодобово це пропагує. У школярів немає тяги до читання художніх творів, абонементних прослуховувань симфонічної музики, до перегляду (з обговоренням під керівництвом учителя) високоморальних фільмів і т. ін. Сучасні дискотеки завершують руйнування нервово-психічної системи молоді, яка про жодні благодійно-патріотичні прояви (допомогу інвалідам, хворим, злиденним) навіть і не думає. Як тільки з'являється змога виїхати за кордон — поспішають туди. Спочатку, мов, на навчання, а потім і залишаються там. Україна втрачає ще й кваліфікованих майстрів своєї справи — науковців. Все покрито марення кращого життя поза межами держави. Минули часи, коли молодь їхала за кордон навчатися, а потім поверталася додому і прославляла свою країну науковими досягненнями.

Чи не пора вже визначитися з головними цінностями людини — такими, як відповідальність, толерантність. Левова частка у вирощуванні антипатріотів належить нашій Верховній Раді. Робота її, чи її відсутність, коли блокується трибуна, постійні бійки виховують у суспільстві зневагу до законодавчої влади, йде демонстрація явної розумової незрілості провладних мужів, відсутності коректності, такту. Депутати повинні проходити медичне тестування на предмет констатації їхнього психічно-нервового здоров'я. Якщо вже вони — народні обранці, то їх треба не тільки плекати високими зарплатнями, високими пенсіями та іншими пільгами, а й підліко-

увати їх треба, видавати їм дозвіл від компетентних медичних фахівців на роботу у Верховній Раді. Соромно перед учнями, коли по декілька тижнів народні обранці не працюють, а суспільство – публіка – вже чекає на нові бійки, на бунт навіжених, які стають більш агресивними з приходом до влади. Депутати повинні пройти короткотерміновий лікнеп для вивчення норм права і поведінки, повинні навчитися слухати, чути, аналізувати почуте.

Суб'єктивною ж перепоною для відродження і становлення патріотизму особисто в собі у молоді виступає власне «Его». Жити тільки для себе. Держава повинна дати і те, і друге, і третє. Немає у молоді потягу до проявів патріотичного руху. Наприклад, після отримання вищої освіти у 1970-ті рр. їхали працювати на село. А зараз для цього потрібно десяток підйомних заробітних плат, всі безкоштовні соціальні послуги і т. ін.

Факультет соціології і управління Запорізького національного університету проводить дослідження щодо вивчення тенденції патріотичного позиціонування молоді. У висновках підкреслюється наявність міцного взаємозв'язку між якістю життя і рівнем патріотичного позиціонування студентів, тобто, чим краще мені живеться, тим я - більший патріот. Немаловажними проблемами респонденти вважають відсутність ідеалів для наслідування, відсутність системи патріотичного виховання. У студентів питають, чи задоволені ви якістю життя, а не питають, що саме власне ти робиш або пропонуєш робити для покращання життя у своїй країні? Чому не плануєш, не мрієш удосконалювати не тільки своє життя, самого себе, а й допомагати робити це тим, хто оточує тебе.

Патріотизм є системоутворюючим поняттям національної свідомості і самосвідомості народу, які відображаються у любові до України, надії та віри на краще майбутнє суспільства, знання історії та надбань народу, гордості та відданості своїй Батьківщині, у готовності та практичній діяльності заради України, які відображуються у служінні своєму народу та суспільству [5, с.25].

Найвища фаза патріотизму припускає визначений стан народної свідомості, народного духу, який може бути охарактеризовано в якості пасіонарності – «характерологической доминанты, необратимого внутреннего стремления (осознанного или, чаще, неосознанного) к деятельности, направленной на осуществление какой-либо цели (часто иллюзорной)» [3]. Саме цей стан досить важко пояснити молодому поколінню, яке цього не розуміє і не бажає проявляти почуттів того рівня солідарності, коли спільнота думає та діє як єдиний організм. Саме цей стан може бути оптимальним виходом із соціальної апатії і безвір'я, які останнім часом посилюються.

Коли виникає питання про патріотичну діяльність, є необхідність визначення процесу патріотичного виховання, і методологічно виникають дві позиції. Перша – це суб'єкт-об'єктні відношення,

тобто хтось є суб'єктом, який пізнає та діє, а хтось є об'єктом, на якого спрямована ця дія (патріотичне виховання молоді). Тобто старше покоління виховує молоде. Але молоде покоління не може бути об'єктом, оскільки це є проявом геронтократії, тоталітарного відношення до молоді. Крайньою формою обмеженого суб'єкт-об'єктного підходу є нав'язування державою моделі підкорення у політичній соціалізації, яка є процесом впливу політичної системи на індивіда з метою вкорінення в його політичній свідомості позитивних настанов. На думку В. Бебіка, це є підготовка політичних «зомбі» для правлячого режиму (ця модель була представлена у націонал-соціалізмі, маоїзмі, ісламізмі тощо) [1].

Політологи з Німеччини зазначають, що хоча між поняттям патріотизму і націоналізму є різниця, на що постійно звертається увага, завжди існує загроза, що держава, яка нав'язує своїм громадянам патріотизм, може збудувати таку ідеологію, котра на худий кінець призведе до виняткового націоналізму – шовінізму, коли власний народ поважають, а до інших ставляться з презирством) [4]. Саме тому у ФРН вважають, що з цієї причини держава не може виховувати своїх громадян в дусі патріотизму, вихованням повинна займатися сім'я. Ідеалом же виховання дітей і молоді є їхній розвиток у суспільстві як відповідальних, критично-мислячих, толерантних і соціальних особистостей. Вони орієнтуються на такі цінності: плюралізм, толерантність, верховенство права і демократія [4].

Друга ж позиція визначає, що потрібний суб'єкт-суб'єктний підхід у патріотичному вихованні – спілкування поколінь, формування діяльності, усвідомленої та перетворюючої. Необхідним є формування активної позиції у суб'єкт-суб'єкт-об'єктних відносинах, у єдності патріотичних соціокультурної поведінки і діяльності. «Суб'єкт-суб'єктні взаємодії визначаються відносинами патріотичного вихователя суспільства у суб'єктності держави, громадянських об'єднань, громади, освітніх інституцій, громадянина та суб'єктності того, хто виховується та самовизначається – громадянина, особистості. Об'єктом патріотичного виховання у цій взаємодії є суспільний розвиток України в цілому, а на індивідуальному рівні – вільний усвідомлений відповідальний вчинок задля своєї Батьківщини в самоорганізації цілісності суспільства» [5].

На Західному шляху спільноти суб'єкти патріотичної діяльності – це, перш за все, інституції громадянського суспільства: громади, профспілки, громадські об'єднання, партії. Ці інституції потребують розвитку, та дійсно існує в них потреба. Це доводить досвід втілення в Україні проекту Європейського Союзу та Програми Розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». Перша фаза проекту тривала з грудня 2007 до червня 2011 р. і мала бюджет 13,8 млн євро. За три з половиною роки діяльності проект МРГ (Місцевий розвиток громад) допоміг більше тисячі сільським

громадам покращити умови проживання зусиллями та у партнерстві з місцевою владою. Було здійснено 1303 мікропроекти з енергозбереження у школах та дитячих садочках, купівля обладнання для медичних установ. Проект встановив партнерство з 25 регіонами, 209 районами та більше 1100 місцевими радами (з населенням до 1000 осіб). Він мобілізував понад 418 тис. мешканців сільських територій, які самоорганізувалися у дієві громади. З 7 червня 2011 р. йде друга фаза програми, яка стає важливим завданням патріотичної діяльності як прояву сутності суб'єкт-суб'єкт-об'єктного взаємозв'язку в єдності традицій і новаторства покоління, у творчості особистості, відображення їх сутності.

У патріотичному вихованні центральним є формування культури особистого вчинку громадянина; здійснення соціально значущої події і масштаб впливають на значення відповідальності суб'єкта, рівень легітимності та авторитетності його діяльності у суспільстві. Патріотичний вчинок — це процес гармонізації особистісної громадянської творчості та самобутності у спільнотній суб'єктності заради України як гідної частини людства [5].

Якнайкращим прикладом для патріотичного виховання є наш земляк Федір Конюхов (народився у Запорізькій області 12 грудня 1951 р.). Усе його життя — особистісний вчинок, пронизаний культурою пізнання нашої планети Земля і зв'язаний із щоденним ризиком для життя. У дитинстві Федір був дуже кволим, але вже з десяти років завжди мріяв про навколосвітні подорожі під вітрилами. Для цього він багато працював над собою, гартував себе, взимку купався у морі, спав на цвяхах, пив морську воду, здійснював марафонські пробіжки по 100 км на добу. В 15 років переплив Азовське море на весловому човні. Він завжди готовив себе духовно і фізично до мандрів, вивчився на яхтсмена, механіка, штурмана, капітана дальнього плавання: «Я народився

не для легкого життя, а для насолоди ним через долання труднощів». Федір Конюхов — єдина в світі людина, життєдіяльність якої — суцільний подвиг. Це талановита людина: унікальний мандрівник, художник, письменник. Він любить людей, а скільки ж він провів днів, тижнів, років на самоті з океаном, горами, пустелями, з Північним та Південним полюсами! Його мандри — це іспити на мужність, витривалість, уміння, на застосування знань у найновіших, найнеочікуваніших ситуаціях, коли одна секунда, одне неправильне рішення — і тебе вже немає, ти не існуєш, бо не вистояв. А він, борючись зі стихіями: штормами, буревіями, спекою, жорстоким холодом, кригою, хижачками — вистояв. Він зробив три навколосвітні подорожі на яхті, тричі підкорив Північний полюс, зійшов на всі найвищі гірські вершини планети, написав багато книг і понад 3000 картин [7].

Висновки. На всіх етапах розвитку людства окремі особистості ціною свого життя і здоров'я відкривали, вивчали та дарували людям не тільки землі, острови, материки, а й прояви своєї душі — жити заради і для людей, тобто бути патріотами. Ці знання діти отримують на уроках географії. Набір стійких патріотичних цінностей і атрибутів, переведення їх зі стану стереотипів на рівень переконань повинне забезпечити нам унеможливлення захвату нашої свідомості панівною антимораллю. Важливим у процесі патріотичного виховання є створення позитивного іміджу України, популяризації позитивних історичних подій, створення власної української героїки. Ідеологічно Україні потрібні образи героїв-патріотів, за якими духовно піде молодь.

**Рецензент — кандидат географічних наук,
доцент О.З. Байтеряков**

Література:

1. Бебік В.М. Політологія для політика і громадянина / В.М. Бебік. — К.: МАУП, 2003. — С. 424.
2. Глазунов В.В. Патриотическое воспитание молодежи в современных условиях / В.В. Глазунов // Матеріали V Міжнарод. наук.-практ. конф. з питань патріотичного виховання молоді. — Запоріжжя, 2011. — С. 22-23.
3. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли / Л.Н. Гумилев. — М.: АСТ, 2001. — 557 с.
4. Лепперт М. Причины отсутствия патриотического воспитания в Германии / М. Лепперт // Матеріали V Міжнарод. наук.-практ. конф. з питань патріотичного виховання молоді. — Запоріжжя, 2011. — С. 56-57.
5. Лепський М.А. Суб'єктність у патріотичному вихованні / М.А. Лепський // Там само. — С. 25-29.
6. Притула О.Л. Перспективи патріотичного виховання в Україні / О.Л. Притула // Там само. — С. 41.
7. Шилова Л.Г. Видатний мандрівник, художник, письменник Федір Конюхов / Л.Г. Шилова // Краєзнавство та музейні справи в Україні. — Житомир: Вид. Косенка, 2010. — С. 457.